

SİNEMA TELEVİZYONDA IŞIĞIN KULLANIMI VE ETKİSİ THE USE AND EFFECT OF LIGHT IN CINEMA TELEVISION

Öğr. Gör. Dr. Özgür ÖZEN¹

ÖZ

Işık hayatımızda var olan bir olgudur. Görüntünün gelişim süreci içerisinde sabit görüntüden hareketli görüntüye kadar ışık kullanılmıştır. Işığın kullanımı doğal ışık kaynağı güneşin kullanımıyla başlamış, teknolojiyle birlikte yapay ışıklar kullanılmıştır. Sinemada film yapımında, televizyonda programlarında ışığın kullanımı bir zorunluluktur. Çekim için gerekli doğal ve yapay ışık kaynakları ayrı ayrı ya da birlikte kullanılabilir. Işığın kullanımında ışığın miktarı, yönü ve türü önem kazanmaktadır. Senaryo doğrultusunda çekilen görüntülerde mekân ve zaman kavramından dolayı ışığın kullanımı değişkenlik gösterir. Kameranın çevresindeki nesnelere, objelere, insanları görülebilmesi, renkleri ayırt edilebilmesi, detayların ortaya çıkarılabilmesi görüntüye derinlik kazandırılmasında aydınlatma da kullanılan ışıklar önem taşır. Sinema televizyonda kullanılan ışık kaynakları; ana (anahtar) ışık, dolgu ışığı, arka ışık ve estetik ışıklardır. Bu ışık türleri birlikte veya karma olarak kullanılabilir. Her ışığın farklı görevi vardır. Işık düzenlemesi ana ışık temel alınarak yapılır. Diğer ışıklar biçimlendirici, tamamlayıcı, destekleyici olarak kullanılır. Bu çalışmada ışığın geçmişten günümüze insanı etkileyen bir olgu olduğu, görüntünün gelişim sürecinde ışıkla ilgili tekniklerin geliştiği ve bu sayede yönetmenler tarafından öykü anlatımında kullanıldığı izleyiciyi, görüntünün estetiğini ve tonunu etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Işık, Renk, Gölge, Sinemada ışık, Televizyonda ışık

Jel Kodu: Z 11

ABSTRACT

Light is a phenomenon that exists in our lives. During the development process of the image, light has been used from still image to moving image. The use of light started with the use of the natural light source, the sun, and artificial lights were used with the technology. The use of light is a must in filmmaking in the cinema and in television programs. Natural and artificial light sources required for shooting can be used separately or together. The amount, direction and type of light gain importance in the use of light. In the images taken in the direction of the scenario, the use of light varies due to the concept of space and time. The lights used in illumination are important in adding depth to the image to be able to see the objects, objects and people around the camera, to distinguish colors, to reveal details. Light sources used in cinema television; The main (key) are light, fill light, backlight and aesthetic lights. These types of light can be used together or in combination. Every light has a different task. The light arrangement is based on the main light. Other lights are used as formative, complementary, supportive. In this study, it has been observed that the light is a phenomenon that has affected the human being from the past to the present, and the techniques related to light have developed in the development process of the image and thus, it is used by the directors in storytelling, affects the aesthetics and tone of the image.

Keywords: Light, Color, Shadow, Light in Cinema, Light in TV

Gel Code: Z11

¹ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Bölümü
ORCID:0000-0001-9676-6390, ozgurozen@isparta.edu.tr

GİRİŞ

Hayatımızda önemli yere sahip olan ışık sayesinde nesnelere fark ederiz. Nesnelere dokusu, boyutu, şekli birçok özelliği ışık vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Sinema ve televizyonda görüntü kaydedilirken ışık gereklidir. Aynı zamanda ışık görüntü içindeki malzemeyi şekillendiren bir yapım öğesidir. Işık yapay ve doğal olarak birlikte ya da ayrı ayrı sinema- televizyonda kullanılmaktadır. Işığın farklı fonksiyonları bulunmakla beraber konuyu aydınlatmakta, hacim ve derinliği sembolize etmekte, resmin atmosferini oluşturmada, aydınlık-karanlık yoluyla desenler oluşturmaktadır. Sinema ve televizyonda görüntüde gösterilmek isteneni vurgulamaktır. Işık, görüntüye estetik katmakta, yönlendirmekte ve değiştirmektedir. Bu çalışma, sinema ve televizyonda ışığın kullanımı ve etkisini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

1. SİNEMA TELEVİZYONDA IŞIĞIN KULLANIMI

1.1 Sinema Televizyonda Işık Kavramı

Çevremizde görebildiğimiz her şeyin yaratıcısı olan ışık, görme organımızı etkileyen elektromanyetik titreşimler olarak tanımlanmaktadır (Mükerrem, 2012, 43). Aydınlik ve karanlık oranlarındaki değişim ile insanların ve diğer canlıların biyolojik saatlerini de düzenlemektedir. Yüzyıllardır ışık olgusu hem doğanın hem de doğaüstü güçlerin yeryüzüne ve insanlara yansıttıkları olarak algılanmıştır. Isıtıcı ve aydınlatıcı bir görsel olarak zihinsel bir güç simgesi olarak görülmüş ve de işlenmiştir (Pamir, 2000, 33).

Görüntünün meydana gelmesinde ve duyguların oluşmasında da önemli bir yere sahiptir. Kameramanlar ve fotoğraf sanatçıları çekim yaparak görüntüyü kaydetmek için ışığı kullanmaktadırlar. Bir kameramanın istediği çekimi yapabilmesi için ışıkla ilgili teorik bilgileri bilmesi gerekmektedir. Işık gün doğumundan günbatımına kadar görüntüde farklılıklar meydana getirmektedir. Işıksız bir ortamda gördüklerimizi siyah olarak algılarız. Cisimleri ya da nesnelere görebilmemiz için ışığın cisme çarpıp gözümüze ya da kullandığımız kameranın objektifine yansması gerekmektedir.

Fransız yönetmen Abel Gance, sinemayı ışığın müziği olarak tanımlamıştır (Doğru, 2013,1) Sinema ve televizyonda ışık, görüntüyü değiştiren önemli unsurlardan biridir. Aynı zamanda sinemada ışık, görüntüye estetik, anlam ve boyut kazandıran esnek, kontrol edilebilir, yönlendirilebilir ve değiştirilebilir bir yapıdadır.

Sinema ve televizyonda aydınlatma yöntemleri benzer amaç ve özellikler göstermektedir. Buna karşın çalışma yöntemleri açısından birbirleri arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Yönetmenler ve film yapımcıları farklı olmasına rağmen sinema filmleri ve televizyon stüdyo aydınlatmalarındaki ışık kullanımları birbirine benzer niteliktedir. Film yapımcısında, aydınlatma görevini yerine getiren kişilerin tanımlanmasında, belirlenmiş bir Türkçe tanımı tam olarak yapılamamıştır. Örneğin; aydınlatma yönetmeni, aydınlatma kameramanı, ışıkçı ve şef ışıkçı gibi. Görüntü, bir sinema ve televizyon yapımcısında, görsel bir araç olmasından dolayı oldukça önemli bir faktördür. Görüntüyü oluşturan en önemli faktör ise aydınlatmadır. Fotoğraf, sinema ve televizyonda ışık, bu olguların varlığının bir nedeni olarak görülmektedir. Aynı zamanda bir görüntü içindeki malzemeyi işleyen, giderek yoğun bir yapımcı öğesi olarak ifade edilmektedir (Kafalı, 1993, 124).

1.2. Sinema Televizyonda Işığın Özellikleri

Işığın fiziksel ve psikolojik özellikleri bulunmaktadır. Nesnelerin şekillerini, büyüklüklerini kavramımızı sağlamak için ışığın fiziksel özelliği; duyguların, düşüncelerin anlatımında ise ışığın psikolojik özelliği kullanılmaktadır.

Işıklandırma derinlik ve etki katmakta aynı zamanda gölgeler ile vurgular arasındaki kontrast gizemli bir atmosfer yaratmaktadır. Işıklandırmada kullanılan ışık, yumuşak ya da sert olarak kullanılmaktadır. Yumuşak aydınlatma herhangi bir aydınlatma yönünü işaret etmemekte, ancak yine de bir teknik olarak görülmektedir. Görüntü yönetmenleri, hem estetik hem de durumsal nedenlerle yumuşak aydınlatmadan yararlanmaktadırlar. Sert gölgeleri azaltmak veya ortadan kaldırmak, drama yaratmak, dışarıdan gelen ince ışıklandırmayı çoğaltmak amacıyla kullanılmaktadır. Sert ışık, güneş ışığı veya güçlü bir ışık kaynağı olabilmektedir. Genellikle istenmeyen bir durumdur, ancak kesinlikle sinematik faydaları vardır. Doğrudan güneş ışığı veya küçük, güçlü bir ışık kaynağıyla sert aydınlatma oluşturabilmektedir. Sert gölgeler oluşturmasına rağmen, sert aydınlatma, ana konuya veya sahnenin bir alanına dikkat çekmek, konunun dış hatlarını vurgulamak ve güçlü bir silüet oluşturmak için kullanılmaktadır.

İyi bir ışıklandırmanın yardımıyla görüntüde göstermek istediklerimiz farklılaştırılabilir. Düzensiz düz hatları uyumlu, bir yüz bitkin canlı, genç ya da yaşlı gösterebilmektedir. İç mekânlarda ya da dış mekânlarda da aynı geçerli olmaktadır. Işıklandırmaya bağlı olarak, bir oda sıcak ve rahat ya da soğuk ve çıplak, büyük veya küçük, temiz veya kirli; etkileyici ya da tamamen sıradan ve önemsiz olarak görebilmektedir (Arheim, 2002, 65).

Aydınlatmada kullanılan ışık kaynakları doğal ve yapay ışık kaynaklarıdır. Doğal aydınlatma kaynağı olan güneş ışığı kuşkusuz sinemacının en büyük yardımcısıdır. Filmin duyarlılığı arttıkça da bu doğal aydınlatma en elverişsiz koşullarda bile işe yarayabilmektedir. Doğal aydınlatmanın yetmediği durumlarda yapay ışık kaynaklarından yararlanmak gerekmektedir. Özel etki yaratmak için bu kaynaklara başvurma zorunluluğu ortaya çıkabilmektedir. Platolarda, stüdyolarda, iç mekânlarda ışık kaynakları vazgeçilmez araçlardır (Özön, 1985, 44).

Işık, görüntüyle ilişkili olarak düşünce, duyguların anlatımında kullanılmaktadır. Işığın psikolojik özelliklerini oluşturan öğeler ışığın yönü, ışığın miktarı ve ışığın türüdür. Işık nesnelere farklı yönlerden gelebilmektedir. Farklı yönlerden gelen ışığın teknik olarak isimleri vardır. Kullanılan her ışık objeyi değişik bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

a) Anahtar Işık: Önemli bir ışık, sahnenin birincil ışık kaynağıdır. Genel olarak, yoğun ve direkt olarak kullanılmaktadır. Anahtar ışık öznenin veya oyuncunun formunu aydınlatmaktadır.

b) Dolgu Işık: Bir dolgu ışığı, anahtar ışığın oluşturduğu gölgeleri ortadan kaldırmaktadır. Anahtar ışığın karşısına bir dolgu ışığı yerleştirilir ve genellikle anahtar ışık kadar güçlü değildir.

c) Yandan ışıklandırma: Işık modelin bir yanından gelmektedir. Öteki yanını gölgede bırakmaktadır. Hacim ve derinliği, düşen gölgeleri ortaya çıkarmaktadır. Dramatik bir efekt oluşturmaktadır. Sahneyi nesneye paralel olarak yandan aydınlatmak için kullanılmaktadır. Sahneye dramatik bir hava katmak amacıyla genellikle tek başına veya sadece zayıf bir dolgu ışığı ile veya "chiaroscuro" aydınlatma olarak adlandırılan ışıkla kullanılması gerekmektedir. Bu etkiyi gerçekten elde etmek için, yan ışığın güçlü bir kontrast ve nesnenin dokusunu ortaya çıkararak ve konturlarını vurgulayan düşük ışıklı aydınlatma oluşturacak şekilde güçlü olması gerekmektedir.

d) Arka ışık: Bir oyuncuya veya nesneye arkadan çarpmaktadır. Aydınlatıldığı nesnenin daha yükseğe yerleştirilmektedir. Arka ışıklar, bir nesneyi veya bir aktörü arka plandan ayırmak için kullanılmaktadır. Daha fazla şekil ve derinlik vermektedir. Çerçevenin üç boyutlu görünmesine yardımcı olmaktadır.

e)Tepe Işığı: Bu ışıklandırma uzun gölgeler oluşturmaktadır. Hacim duygusunu arttırırken modelin, hatlarının keskinliğini arttırmaktadır. Bezgin, umutsuz bir atmosfer yaratılmasında kullanılmaktadır.

f)Aşağıdan Işıklandırma: Bu ışıklandırma sonucunda, uzun gölgeler ve fantastik hacimler meydana gelmektedir. Dramatik efekt oluşturmada kullanılmaktadır. (Belkaya, 2001, 113-117)

Sinemada aydınlatma temel olarak ışık yoğunluğu ile ilgili olmaktadır. Küçük ve yoğun ışık kaynağından gelen sert bir ışık canlı, net, gölgeleri belirgin, görüntüler oluşturmaktadır. Etkilerini yumuşatmak ve dağıtmak için ışıklar filtrelerle yumuşatılmaktadır. Sinemada en çok kullanılan aydınlatma düz aydınlatmadır (Ankaralığıl, 2016, 127-128). Düz aydınlatma; ışıktaki kontrastlığın aydınlık-karanlık zıtlığının azaldığı aydınlatma şeklidir. Bu aydınlatma yoluyla nesnelere görülebilmesi, estetik bir kaygı olmadan sağlanmaktadır. Televizyon programlarında, özellikle hızlı çalışma koşulları nedeniyle haber çekimlerinde çoğunlukla kullanılmaktadır.

Sinema sanatı ve görsellik dendiğinde ilk önce akla 'ışık' ve 'gölge' gelmektedir. Kadraj içindeki daha aydınlık ve daha karanlık alanlar her çekimin bütün kompozisyonun yaratılmasına yardım etmektedir. Böylece belirli nesnelere ve aksiyonlara dikkat etmemize rehberlik etmektedir. (Bordwell ve Thompson, 2009, 124).

Işık tekniklerinde Chiaroscuro, güçlü ve dramatik bir ruh hali yaratmak için Rembrandt veya Caravaggio'nun resimlerinde kullanılan, sanattaki yoğun ışık (chiar) ve karanlığın (oscuo) kontrastına atıfta bulunan İtalyanca bir terimdir. Aynı zamanda "karanlık anlaşmazlık" veya "aşırı düşük anahtar" olarak da anılmaktadır.

Chiaroscuro aydınlatması üçe ayrılmaktadır: Bunlar; Rembrant Aydınlatması, Cameo Aydınlatması ve Silüet Aydınlatması'dır (Ankaralığıl, 2016, 130).

Rembrandt aydınlatmasında; bir ışık ve bir reflektör veya iki ayrı ışık kullanılmaktadır. Hem dramatik hem de doğal görünen görüntüler oluşturduğu için popüler bir tekniktir. Çok özel alanlar aydınlatılır. Diğer bölgeler yarı karanlık ya da tamamen karanlık kalmaktadır. Görüntüde derinlik etkisi yaratmaktadır (Gürses, 2010, 1-20). Cameo aydınlatma; mercekli ışık kaynaklarıyla oluşturulan, denetlenmesi zor, kontrastlığı çok yüksek, estetik olarak düşüldüğünde dramatik aydınlatma yöntemidir. Sinema ve televizyon yapımlarında dramatik vurguyu ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Cameo aydınlatma da dekorun önemi yoktur. Dekor olarak birkaç set malzemesi de kullanılabilir. Silüet aydınlatmada; arka fon aydınlık, konu ise karanlıkta kalmakta ve silüet olarak görülmektedir. Silüet aydınlatmayla gizem ve merak yaratılabilir. Sözelimi bir kişinin kim olduğunu göstermek istemediğinizde, izleyicide merak uyandırmak amacıyla onu silüet olarak gösterilebilir.

Sinema filmlerinde ışık, anlatımı güçlendirmek ve görselliği arttırmak amacıyla farklı şekilde ve varyasyonlarda kullanılmıştır. Farklı tarihlerde yapılan filmlerden örnek kareler:

The Godfather (Coppola, 1972)

Francis Ford Coppola'nın 1972 yılında yönetmenliğini yaptığı The Godfather (Baba) filminin başlangıç sahnesinde kullanılan ışık, anlam ve tonlama katmak amacıyla kullanılmıştır. Açılış sahnesinde yakın plan bir yüz görülmekte ve karanlıkta bulunan gözler kafatasındaki çukurlara benzetilmiştir. Yüzde turuncu ışık kullanılarak, anlam kazandırılmıştır. Sadece beliren kişinin yüzü aydınlanmıştır. Ayrıca pencereden gelen gün ışığı görülmektedir. Böylelikle Don Corleone oturduğu sandalyeye belirginlik kazandırılmıştır.

Citizen Kane (Welles, 1941)

Citizen Kane (Yurttaş Kane) karakterinin güdülerini, duygularını belirtmek için aydınlatma kullanılmıştır. Işık süzmeleri bulunmaktadır. Karanlıkta, üzücü anlarda çok az ışık kullanılmıştır. Kane'nin yüzünde genellikle gölgeler bulunmaktadır. Filmde ışığın az ve gölgelerin kullanılmasının nedeni filmin bütçesinin yetersiz olmasıdır. O dönemde film yapımcıları, sahne malzemelerinin pahalı olması para kısıtlılığından dolayı çeşitli silüet aydınlatmalar kullanmışlardır.

Bıçak Sırtı (Scott, 1982)

"Blade Runner" kirliliğin bir şehrin ışıklandırılması ve iyi yerleştirilmiş bir set tasarımıyla nasıl gösterileceğinin mükemmel bir örneği olmuştur. Kahraman dışarıda olduğunda, motive edilmiş ışık yağmuru vurgulanarak ona bir kişilik kazandırılmıştır. Ünlü "yağmurdaki gözyaşları" monoloğunun gerçekleştiği son sahne, cesur gerçekçiliğin bu vurgusunu örneklendirmiştir. Roy Batty'nin yakın çekimlerinde sırt ve anahtar ışık kullanımı, yüzündeki kan ve su damlacıklarını vurgulamıştır. Gözlerinde, heyecanı veya korkuyu yansıtan bir parıltı oluşturulmuştur.

The Shining (Kubrick, 1980)

Korku filmlerinde bilinmezlik korkuyu tetiklemektedir. Kubrick'in yönettiği 1980 yapımı The Shining filminde farklı film teknikleri kullanılarak aydınlatmada renkler kullanılmıştır. Otel ışıklarının altında halıların renkleri ve dış mekânlarda soğuk mavi renk tezatlık oluşturmaktadır. Böylece iki farklı kişilik oluşturulmuştur.

The Revenant (İñárritu, 2015)

The Revenant filminin en önemli özelliği, filmde doğal ışık kullanılmış stüdyo ışığı ya da güneşi taklit eden yapay ışıklar kullanılmamıştır. Her sahne hava durumuna göre planlanmış ve çekilmiştir. Hava şartlarının elverişsiz olduğu durumlarda çekim şartları oluşması için beklenmiştir. Kar ortamının buz mavisi ve beyaz rengi, filmdeki manzara yumuşak gün ışığıyla desteklenmiştir.

Silence of the Lambs (Demme, 1991)

Kuzuların Sessizliği filminde, ışık ön planda kullanılmıştır. Işık kullanarak korku ve dehşet yaratılmıştır. Işık Lector 'ın beyaz kıyafetinde yoğunlaşmıştır. Lector, Clarice'den daha fazla bilgi alabilmek için onu gözetlerken, şeytansı gözleri ışıkla vurgulanmıştır.

Seven (Fincher, 1995)

Seven filminde aydınlatma ve renkler değişmektedir. Gizem kafa karıştırmaya başladığında aydınlatma daha parlak olarak kullanılmıştır.

The Exorcist (Friedkin, 1973)

The Exorcis filmde korkuyu tanımlamak için evin içindeki renkler soğuk mavi olarak gösterilmiş ve ışık yumuşaktan sert ışığa doğru dönüştürülerek aydınlatma yapılmıştır. Işık ve karanlık noktalar yoğun olarak kullanılmıştır.

Mulholland Drive (Lynch, 2001)

Mulholland Drive filminde konuyu, duyguları, anlamları iletmek için aydınlatma kullanılmıştır. Tekerlekli sandalyede oturan adamın üzerine ışık tepeden gelmiştir. Çevresinde gölge oluşturulmuştur. Bulunduğu yerden mutlu olmadığı duygusu ortaya çıkarılmıştır (<http://www.tasteofcinema.com/2016/10-great-american-movies-that-can-teach-you-valuable-lessons-of-lighting/>).

1.3. Sinema Televizyonda Işığın Rengi

Işık madde ve ışık özelliği taşıyan fotonlardan oluşmaktadır. Fotonların renkleri yoktur. Farklı enerji özelliklerine sahip olup, fiziksel maddelerle farklı biçimlerde etkileşime girmesine yol açmaktadır. Maddeden yansıdıkları zaman renk olarak algılanmaktadır. Her ışık kaynağının kendine özgü rengi vardır. Görülebilen ışık renk, kesintisiz elektronik ışınım tayfinin çok dar bir kısmını oluşturmaktadır.

Gördüğümüz renkler tayfin ince bir kısmını oluşturmakta ve bunlar gökkuşağının renkleri olan kırmızıdan mora kadar olan renklendir. Rengin algılanması karmaşık bir olgudur. Bu olguda rengin soyut işleyişi, temsil, maddi meseleler, yan anlam, simgesellik ve duygusal ifadeler bulunmaktadır (Brown, 2008,152-153).

Renk, film ve televizyonda, bilgilendirici, kompozisyon ve ifade edici olmak üzere üç işleve hizmet etmektedir. Sağlanan bilgi rengi gerçek veya sembolik olabilmektedir. Her iki durumda da, bize bir nesne veya olay hakkında daha çok şey söylemektedir. Yönetmenler ayrıca çerçeve içindeki vurguyu kontrol etmek ve değiştirmek için rengi kullanmaktadırlar. Renkleri uyumlu ve zıt şekillerde düzenlemek, kompozisyon sanatının bir parçası olmaktadır. Son olarak, renk, izleyicinin belirli bir şekilde hissetmesini sağlamak için kullanılmaktadır (Zettl, 1990, 21).

Bang (2016), rengin belirli duyguları ve hisleri harekete geçirebileceğine dair hiçbir şüphe olmadığını belirtmektedir. Renk algısı, görsel sürecin tek ve en güçlü duygusal parçasıdır, görsel bilgiyi büyük bir avantajla ifade etmek ve pekiştirmek için kullanılabilir (Dondis, 1973: 55). Dahası, Berlyne (1974) renk hakkındaki bilgileri insanların sanata ve tasarıma verdikleri tepkilerle bir araya getirmeye çalışmıştır; Berlyne, rengin, tasarımın diğer tüm yönlerinden daha fazla anlam, işlev ve biçimi gösterdiği sonucuna varmıştır. Russell (1999), tasarımdaki renk algısının yalnızca fiziksel bileşenlerine (dalga boyu ve yoğunluk) ve bunların psikolojik ilişkilerine (ton, parlaklık ve doygunluk) değil, aynı zamanda görüntü / sahne boyutu, konumu ve sunum uzunluğuna da bağlı olduğunu belirtmiştir.

1.4. Sinema Televizyonda Gölgenin Kullanımı

Düz çizgiler halinde hareket eden ışık, bir nesneye ulaştığında nesne şeffafsa nesnenin içinden geçebilmektedir. Bir nesne ışığın yolunu engellediğinde, diğer tarafta karanlık belirir. Bu karanlığa gölge denmektedir. Genellikle nesne ile aynı şekle sahip olsa da, gölge bir yansıma değildir. Nesnenin şekli gölgenin şeklini belirler. Gölge ile aydınlatılan yüzey arasında kontrastın olduğu yerlerde daha belirgin olmaktadır. Örneğin beyaz bir duvardaki gölge daha kolay görülecektir. Işık kaynağının boyutu gölgeyi keskinleştirebilmektedir. Küçük bir spot ışığı, baş üstü bir oda ışığından daha belirgin bir gölge oluşturmaktadır.

İlk kez Leonardo Da Vinci tarafından ayrımı yapılan, ışığın görsel olarak kullanıldığı görsel sanatlarda bağlı ve atılan olmak üzere iki tür gölge bulunmaktadır. Bağlı gölge: Uzaktan bir aydınlatma kaynağının nesnenin üzerinde oluşturduğu, yüzeyin yapısını ortaya çıkartan, nesnenin formunu belirten gölgedir. Atılan gölge ise: Bir nesnenin diğeri üzerinde ya da aynı nesnenin bir parçasının başka bir nesne üzerinde oluşturduğu gölgeler olarak tanımlanmaktadır (Kafalı, 1993, 132).

Sinema sanatı ve görsellik denildiğinde ilk akla önce ışık ve gölge gelmektedir. Işık ve gölge görüntüye anlam vermektedir. Tutkuyu, korkuyu, umudu, sevinci, hüznü sırtında taşıyan en önemli anlatım öğelerinden biri haline gelmektedir. Bu demektir ki aydınlatmanın görüntü boyutuna olan etkisi, ışık ve gölge ilişkisinin düzenleme boyutuyla belirlenmektedir. Yönetmen, ışık ve gölgeleri düzenleyerek anlam yaratmaktadır (Sözen ve Dayı, 2013).

2. SİNEMA TELEVİZYONDA IŞIĞIN ETKİLERİ

2.1. Sinemada Işık/ Aydınlatma

Sinemada ışık, hareketin görülmesini sağlayan aydınlatma işlevinden daha fazlası olduğu; oluşturulmuş anlamlı bütünler olan sahnelerin etkisinin büyük bölümünün, ışık tasarımının estetik biçimlenişinden geldiği bilinen bir gerçeklik olarak belirtilmektedir (Bordwell ve Thompson, 2009: 124).

Işık, sinemanın özünü oluşturmaktadır, sinemanın var olması için gerekli koşulları sağlamaktadır: Film çekimini, aynı filmin bir perdeye yansıtılmasını da mümkün kılmaktadır. Bir çekimde "olmadığında", karanlık önemli bir ifade aracı haline gelmektedir. Işığın izleyicinin görüşüne ne katabileceğini düşünürsek, aydınlatmayı şimdiye kadar yaratılmış ilk özel yapı olarak görebiliriz. Işık, çok çeşitli duygusal durumlar ve ruh halleri yaratma yeteneğine sahip olmaktadır. Bir çekim hissini tamamen değiştirebilmektedir. Işık efektleri sayesinde, bir çekimin konusu bir yapıya, bir anlama, anlamının anahtarına ulaşabilmektedir. Işıkların, gölgelerin, parlaklığın, karanlığın ve renklerin etkileşimi ile sinematografik mekân bir anlam kazanmakta, kendini dramatize etmekte ve anlatımın kurucu unsuru haline gelmektedir.

İlk sinema filmlerinde gerekli pozlamayı yapmak için gün ışığından başka bir ışık türü kullanılmamıştır. "Black Maria" adlı stüdyo kurulana kadar filmler güneş ışığında çekilmiştir. Stüdyonun çatısı gökyüzüne açılmıştır. Güneş ışığından daha fazla yararlanmak için yönü de değiştirilmiştir. Çatıdaki pencerelerin altına perdeler çekilmiştir. Bu perdelerin görevi güneş ışığının yayılmasını, kontrastlığını denetlemektir. Film yapımında ilk kullanılan yapay ışık, stüdyonun cam çatısının altında asılı bulunan cıva buharlı tüplerdir. Daha sonra sokak lambası uyarlaması olan ark lambalar kullanılmıştır. Pankromatik filmlerin ortaya çıkması, ışıklandırma olanaklarını değiştirmiştir. Bu filmler maliyet olarak ucuz, pek çok üstünlüğü bulunan tungsten akkor ışık kaynaklarıyla uyumludur. Arklara göre daha etkili olan HMI ampuller ortaya çıkmıştır. Akkor ampullerden daha fazla ışık elde etmek için cam aynalar kullanılmıştır. Fresnel mercekler kullanılarak bugün kullandığımız lambaların ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Fresnel merceğin kullanılmasıyla ark ışığı daha kontrol edilebilir hale gelmiştir. Tungsten ışıklar, renkli filmlerde kullanılmıştır. Sinemada sesli çekimlerle birlikte, akkor ışık kaynaklarına yüksek duyarlı Technicolor filmi üretilmiştir. Böylece yeniden tungsten kullanılmıştır. Film üreten şirketler tungstene dengeli filmler üretmişlerdir. Filtreler yardımıyla gün ışığı da kullanılmıştır. Işıklandırmanın tarihsel gelişimi yeni tekniklerin, teknolojilerin, sanatın ve öykü anlatmanın isteklerine uyarlanmasını açıklamaktadır (Brown, 2008, 1-9).

Yönetmen ve görüntü yönetmeni çekim öncesi senaryoya bağlı kalarak ışık tekniği ile seyirci üzerinde oluşturmak istenen psikolojik etkiye karar vermesi gerekmektedir. Özellikle korku filmleri ve bilimkurgu filmlerindeki senaryolarda ışığa dayalı bir teknikte çekim yapılmaktadır. Korku filmlerinde filmi pozlayacak teknik değerleri yerine getirmek ve aynı zamanda konuyu, dekoru, makyajı ve sürprizleri karanlıkta bırakacak, seyirci üzerinde belirsizlik yaratarak, merak uyandıracak ve korku hissini canlandıracak aydınlatma önemlidir. Bilim kurgu filmlerinde ise, gerçekte olmayan mekânlar, cihazlar, yaratıklar hayal dünyasını yaratmak ve seyirciyi bu tip bir dünyanın içine sokmak için inandırıcı olması gerekmektedir. Bu inandırıcılık da ışık yardımı ile gerçekleştirilir. Bunun için renkli ışıklar, yanıp sönen lambalar ve efektler kullanılmaktadır.

Dışavurumcu Alman Sinemasında, Hollywood sinemasının tersine daha yoğun ışık kullanılmıştır. Kısa kuzey günleri nedeniyle çalışma saatlerinin azalması, Almanların ışığa daha fazla önem vermelerine sebep olmuştur. Gün ışığından daha çok yapay ışıklar kullanılmıştır. Işık, estetik boyutlarda anlatım aracı ve dışavurumcuların bir tekniği olarak yerini almıştır. Karanlık kontrast oluşturan ışık

dışavurumculuğun tekniğini oluşturmaktadır. Alttan aydınlatmalar, uzun, sert gölgeler, parlak aydınlık bölgeler bu aydınlatmanın temel özellikleri arasında yer almaktadır(Algan, 1999, 24).

Günümüz sinema görüntüsüne yön veren yapay ışıklandırmanın üzerine yükseldiği Dışavurumcu Alman sineması kadar etkili diğer bir diğer akım Yeni Gerçekçilik ve Yeni Dalga akımlarıdır. Yeni Gerçekçilikte konular doğal çerçevelerinde ele alınıp işlenmekte, meslekten olmayan oyuncular, doğal ışık, doğal dekorlar, toplu ve genel çekimler yeni gerçekçiliğin belirli özelliklerini ele almaktadır. Mekânlarda doğal ışığın kullanılması ya da doğal gibi ışık hazırlanması bu akımın önemli unsurlarındandır. Dar sokaklar, ev içi mekânlar, doğal ortamlarda yapılan çalışmalar, Yeni Gerçekçileri aydınlatmada uzman haline getirmiştir. (Algan, 1999, 43-44.)

Yeni Dalga sinemasının günümüz sinemasına etkileri dengeli bir şekilde gerçekleşmiştir. Siyah-beyaz film döneminde kullanılan yönlü ve sert ışıklar, renkli film için daha uygun oldukları için siyah-beyaz film döneminden renkli film dönemine yumuşak bir geçiş yapılmasına katkı sağlamıştır. Çünkü yansıyan ışık prensibi korunduğu fakat ışığın sadece tavandan değil pencereden, abajurdan yani mekânda bulunan doğal kaynaklardan da gelir. Akımın yaygınlaşması yıkımın ve yokluğun üst seviyede olduğu Avrupa'da hızlı gerçekleşmiştir (Uysal, 2007 57).

Klasik Hollywood Sineması aydınlatma stiline diğer bir özelliği kara film örnekleri dışında, western, melodram, komedi vb. türlerde sahnelerin yüksek ışıkla aydınlatılma kullanılmıştır. Çerçevenin büyük bir kısmı net olarak görülecek şekilde aydınlatılmıştır. Bu aydınlatma hala kullanılmaktadır (Oluk, 2008, 119-120). ABD'de savaş sonrası peş peşe çevrilen kara film diye anılan filmler Alman dışavurumcu sinemasından esinlenerek yapılmıştır. Kara filmlerin özelliği görüntülerdeki yalınlıktır. Tek kaynaktan aydınlatmayla sağlanan ışık değişik görsel bir dil elde edilmesini yol açmıştır. Bu filmlerde ışıklı ve ışısız alanlar arasındaki karşıtlık görüntünün derinlik kazanmasını sağlamıştır. (Şenyapılı, 2002, 73).

2.2. Televizyonda Işık/ Aydınlatma

Televizyon materyali, nesnelerin ve insanların aydınlatılması değil, elektron ışını enerjisinin düzensiz değişmesine dayanan ışık-renk modellerinin sürekli değişmesidir. Böylece televizyon görüntüsü dışarıdan gelen ışık (TV kamerasının merceklelerinden yansıyan ışık) ile içerideki ışığın, yani ekranı mozaikleştiren fosforlu dörtgenleri ya da noktaları harekete geçiren elektron ışınının ürünüdür. En elverişli iletişim için aracın iç ve dış ışığının karşılıklı etkilenmesi gerekmektedir.

Televizyonda dış aydınlatmada önemlidir. Nesnenin genel yapısını, üç boyutunu açığa çıkarır, belli bir atmosfer oluşturur ama yine de TV kamerasının sınırlı olgusunu ve elektronik ihtiyaçları olduğunu unutmamak gerekir. Örneğin, dramatik etkileme için derin gölgesi, parlak tepe ışıkları kameranın ihtiyacı olan kontrast oranını daha ustalıkla hale getirmeli, gölgeleri yarı şeffaflaştırmalıdır (Parsa, 1994, 15)

Televizyon yapımlarında aydınlatmanın bir yönüyle bilim, bir yönüyle sanat olduğunu belirten Wurtzel, aydınlatmanın amaç ve işlevini; televizyon sisteminin teknik gereklerini yerine getirmek, görüntüde derinlik oluşturmak, ekrandaki önemli öğelere dikkati yoğunlaştırmak, görüntüye duygusal katmak, zamanı belirlemek, görüntüdeki estetik öğeleri düzenlemek olduğunu ifade etmektedir.

Fotoğraf, sinema sanatında olduğu gibi televizyonda da aydınlatma düşünülen ve istenilen etkiyi verebilmek için tek başına yeterli olmamaktadır. Görüntüde istenilen düzenlemenin eksiksiz sağlanabilmesi, tüm yapımların öğelerinin bilinçli olarak bir amaç doğrultusunda bir araya getirilmesiyle mümkün olmaktadır. Çalışma temposu yoğun olan televizyon stüdyolarında dekor ve ışığın

değiştirilmesi ve düzenlenmesi için çift işlevli ışık kaynaklarının kullanılması tercih edilmektedir. Bunlar hem yumuşak hem de sert ışık üretebilen ışık kaynaklarıdır. Çift işlevli ışık kaynakları stüdyolarda aydınlatma düzenlemesinin gerçekleştirilmesi sırasında büyük kolaylık sağlamaktadır. Televizyon stüdyo aydınlatılmasının yapılmasında çoğunlukla aydınlatma her zaman tavandan aşağıya doğru sarkan ışık kaynakları ile yapılmaktadır. Çünkü sayısı birden fazla olan kameraların çekimlerde yaptıkları kamera hareketlerinin ışık sehpaları tarafından engellemesini ortadan kaldırmaktadır (Kafalı, 1993,118-124).

SONUÇ

Sinema ve televizyonda aydınlatma zaman içinde giderek daha gelişmiş hale gelmiştir. Son yıllarda, film ve televizyon yapım endüstrisinin ihtiyaç ve taleplerini karşılamak için teknoloji arayışları hızla gelişmiştir. Film yapımcıları, bir çekimin estetik görünümünü iyileştirmek için fotoğrafçılıkta kullanılan yapay aydınlatma sistemini benimsemek yerine daha çok gün ışığına güvenmişlerdir. Genellikle bir çekim ışık kaynağının sekmesi veya yayılmasıyla oluşturulur. Böylece kişi veya nesne üzerinde sert gölgeler olmaması sağlanır. Yumuşak aydınlatma, bir çekimi izleyici için daha çekici hale getirir ve daha mutlu ve neşeli sahneler için kullanılmaya eğilimindedir. Aydınlatma, belirli duyguların veya senaryonun neye benzeyeceğini düşündüğümüzün görsel bir temsil olmaktadır. Bir kişinin yüzüne drama ve tanım eklemek için gölgelerin kullanıldığını, yansımaların da gözün altında ters bir üçgen oluşturduğu görülmektedir.

Bir filmin anlatısını daha da yükseltmek için farklı ışık kombinasyonları kullanmak da giderek yaygın hale gelmiştir. Bu tür yaklaşımlar, bugün hala büyük ölçüde güvenilen ve bir çekimin temel aydınlatmasını oluşturmak için üç ışık kullanan bir teknik olan üç noktalı aydınlatmayı içermektedir. 1900'lerin başında yaratılan bu tekniklerin çoğu, ister filmde, ister TV'de, bugün hala aydınlatmanın omurgasını oluşturmaktadır. Bu teknikler zamanla gelişmiş ve günümüzün yaratıcılarına ışıkla deneme yapmak için daha fazla fırsat vermiştir. Bunun erken bir örneği, Kara Film'dir. Benzersiz ışık ve gölge kullanımı, olay örgüsünü dolduran cesur gerçekçilik ve suçla ilgili olarak şüpheli bir atmosfer sağlamayı başarmıştır.

Çoğu zaman, ışıklandırma ve duygularımız üzerindeki etkileri büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Aslında, aydınlatmaya dikkat edilmesi gerekirken, daha çok ekranda ortaya çıkan eylem hakkında yönlendirmeler yapılmıştır. Bir çekimin içindeki bir ışığın konumu önemlidir. Kişinin yüzünün bir tarafına bir ışık hareket ettirilirse, kişiyi gizem ve enrika çevreler ve çekime daha fazla drama katar. Işık yüzün altına taşınırsa, çarpık gölgeler oluşur, yüzün görünüşünü değiştirir ve kişinin kötü görünmesine neden olur. Bu durum, en çok korku filmlerinde, hayalet hikâyeleri anlatırken kullanılmaktadır. Işık teknikleri, insanın ışığa verdiği psikolojik tepkiye dayanmaktadır. Birçok görüntü yönetmeni ve yönetmen, aydınlatmanın görünüşü ile oynamakta ve hikâyelerini daha da geliştirmek için farklı şekillerde kullanmaktadır.

Bu kullanım, bir çekimin havasını artırmakta ve renk kullanımını da ortaya çıkartmaktadır. Renk genellikle kişiyi psikolojik düzeyde ve duygusal olarak etkilemektedir. İzleyicinin belirli bir renkle ilişkilendirilmiş bir karakteri veya çekimi gördüğünde nasıl hissettiğini değiştirmek için kullanılabilir. Bu sadece filmlerde değil, günlük yaşamda bir hastanenin sakinleştirici tonları veya bir tehlike işaretinin renkleri gibi hayatın daha geniş yönlerinde de ortaya çıkmaktadır. Film yapımındaki, renk ve ışıklandırma hikâyelerin görsel olarak anlatılma biçimini sürekli olarak genişletmektedir. Bir çekimin rengi, kullanılan renklerin kalitesine ve renk derecelendirmesine bağlıdır.

Sonuç olarak sinema-televizyonda ışık ve aydınlatma, her sahnede ve çekimde önemli bir olgudur. Sessiz bir kahraman gibi davranarak, izleyicinin nasıl hissettiğinden bir çekimin genel estetiğine ve tonuna kadar her şeyi etkilediğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Algan, Ertuğrul.(1996) “Görüntü Yönetmenliği ve Görüntü Yönetmenine Özgü Biçemin Sinematografik Yapıya Yansıması”. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi SBE.
- Ankaralığıl, N. (2016) Sinemada Görüntü Düzenleme, İstanbul Literatürk academia yayınları.
- Arheim, R.(2002) Sanat Olarak Sinema, Çeviren: Rabia Ünal, Ankara, Öteki Yayınevi.
- Bang, M. (2016). Picture this: How pictures work. San Francisco: Chronicle Books LLC.
- Belkaya, G. Ş.(2001) ”Film Çözümlemede Temel Yaklaşımlar”, İstanbul, Der Yayınları.
- Berlyne, D. E. (Ed.). (1974). Studies in the new experimental aesthetics. Washington, DC: Hemisphere.
- Bordwell,D. ve Thompson, K. (2009). Film Sanatı. (Çev: E. Yılmaz/E.S.Onat), Ankara: De Ki Yayınları.
- Brown B. (2008) “Sinematografi Kuram ve Uygulama, İstanbul, Hil Yayın.
- Brown B. (2008) ” Sinema ve Videoda Işıklandırma”, İstanbul, Hill Yayın.
- Doğru, M. S. (2013). Sinema Yapımlarında Görsel Eğretilme Ve Anlatım Aracı Olarak Işık: Kara Film Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE.
- Dondis, D.A. (1973). A start for visual literacy. Cambridge: MIT Press.
- Gürses, N. (Juli 2010) “Televizyonun Görselleştirme Sürecindeki Görüntüsel Anlatı Öğeleri” Art-e Sanat Dergisi 3/5: 1-20).
- <http://www.tasteofcinema.com/2016/10-great-american-movies-that-can-teach-you-valuable-lessons-of-lighting/>
- Kafalı, N. (1993)“Televizyon Yapımlarında Teknik Ve Kuramsal Temeller”, Ankara, , Ümit Yayıncılık.
- Oluk, A.(2008) Klasik Anlatı Sineması. İstanbul: Hayalet Kitap.
- Özön, N. (1985) “Sinema Uygulayımı, Sanatı, Tarihi, İstanbul, Hil yayın.
- Pamir, H. (2000) “Mimari Tasarım Kurgularında Işık”, Mimarlık Kültür Dergisi, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, Ankara, sayı:2, , 33s.
- Parsa, S.(1994) “Televizyon Estetiği”, Bornova/İzmir, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları Yayın No:6
- Russell P. M (1999). Focused instructional multimedia design guidelines. Volume one. PhD thesis. Staffordshire University.
- Sözen, M. ve Dayı, H. (2013). Sinemada Işık Kullanımı ve Örnek Bir Çözümleme. Erciyes İletişim Dergisi Akademia, 3(1), 32-49.
- Şenyapılı, Ö., (2002) Sinema ve Tasarım. 1. Baskı. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Uysal T. ,(2007) “Fotoğrafi ve Sinematografinin Görsellik İlişkisi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE, 2007.
- Zaur M.,(2012) ”Sinematografi Üzerine Düşünceler Kuram ve Uygulamalar”, İstanbul, Ayrıntı Yayınları,.
- Zettl, H. (1990). Sight sound motion; Applied media aesthetics. (2nd Ed.), Belmont, CA: Wadsworth